

Historien om Helgeå och Helgeåns Vänner

Personligt beskrivet av Fredrik Isaksson, ordförande i Helgeåns Vänner

Uppstarten

Decennier utan samordning och att ingen velat ta ansvar för Helgeåns tillstånd har lett till igenväxning, igenslamning och nedfallna träd. Ån har genom åren rensats och restaureras ett par gånger men gång på gång har den glömts bort efter dålig ledning, förvaltning och uppföljning.

Det svåra när det gäller vattenfrågor och hållbarhet är att det är så många olika aktörer som har olika tankar, var och en med sitt ofta smala perspektiv och därför dålig samordning och sammanhållning.

Det som har varit positivt i arbetet från början är, att vi som en ideell förening - Helgeåns Vänner - är neutral och representerar hela samhället. Jag ringde runt och la extremt mycket tid på att lösa frågan; hur kunde vi hamna här och vad och vilka ska vi fokusera på för att komma framåt.

Ett mycket större jobb än någon kunde ana.

Jag började med att ringa runt till de jag kände och som har ett starkt intresse och kärlek till ån.

Det var Bengt Persson på Rökeriet som såg hur ån växte igen mer och mer. Han var oroad över utvecklingen och hur han skulle kunna driva sin verksamhet vidare. Han kör bl.a. sällskap från Hamnen i Åhus till Rökeriet uppe i ån.

Det var träd som hamnade i vattnet som gjorde ån otillgänglig. Varför blev det så här och var det ingen som tog ansvar?

Bengt och jag startade föreningen Helgeåns Vänner där syftet var att samla olika röster under ett och samma tak. Bengt Persson från Rökeriet var en av de första ifrån näringslivet som blev samarbetspartner och sponsrade med lokaler så vi kunde vara någon stans att samlas.

Syfte och Mål för föreningen

Syftet var att göra Helgeå mer tillgänglig och hur skulle vi få bort alla träd. Vi tog bort ca 20 träd första året som blockerade hela eller delar av ån. Flödet var minimalt och stora delar var helt igenväxta ju längre upp vi kom.

När vi kom upp mot Härnestad Kanal även kallad Graften så var där bara ca 1 meter brett och vassen hade brett ut sig enormt och på långa sträckor.

Vi kontaktade markägare och insåg att de var viktiga att ha god kontakt med. Utan deras tillstånd får man inte röja eller beträda markerna runt och kring ån.

Jag beskrev för Lars Schrevelius - en av de större markägare - hur ån ser ut; så här kan vi väl inte ha det? Verkligen inte höll han med om.

Lars blev sekreterare i föreningen, och även Åke Svensson ifrån Fiskevårdsföreningen blev invald i styrelsen.

Arbetet startar

Efter att vi registrerat föreningen hos Skatteverket och Kommunen kunde arbetet börja på allvar.

Jag fortsatte att kartlägga hela Åhusgrenens sträcka. Vi behövde en karta där vi kunde se fastighetsbeteckningar över alla markägare. Jag kontaktade Lantmäteriet och bestämde träff. På plats kunde man söka på området för att sedan zooma in och se vilken fastighet det rörde sig om.

Det var en uppsjö med markägare, närmare bestämt över 60 st bara längs med Åhusrännan. Jag åkte runt, knackade dörr och kollade med dem vad de tyckte och hur de såg på Helgeå och dess status. Nästan alla markägare var mycket positiva att någon äntligen tog tag i detta.

Det är inte konstigt att det ser ut som det gör med olika aktörer ifrån olika organisationer med olika tank om hur man ska förvalta detta vattendrag.

Min lista med olika kontakter, personer, myndigheter etc. växte snabbt och blev längre och längre.

Lars Schrevelius - den största markägaren - och styrelsen skrev ett medborgarförslag att vi ville bl.a. göra vattenvägen mer tillgänglig mellan Åhus, Yngsjö och Kristianstad.

Medlemsantalet i föreningen växte snabbt. Vi medverkade på Julmarknaden på torget i Åhus och genom Lions Åhus försorg fick vi disponera två bodar. Vi tryckte upp skyltar och kartor - bl.a. de vi hade skrivit ut genom Lantmäteriet. Jim Kamen, ordförande för C4 Kanotcenter i Kristianstad, var en av eldsjälarna i början och hade bl.a. en kontakt på Arkitektkopia i Kristianstad som skrev ut skyltar. "Syns man inte så fins man inte."

En som snabbt ville stötta oss var redaktören på Lokal tidningen "Vi syns i Åhus" Rickard Gunnarsson som bidrog genom att utforma föreningens logga.

Det som höll och håller mig intresserad och gör att arbetet fortskrider var den lokala förankringen och den enorma uppbackning vi känt från början. Några kommentarer: "Bra jobbat, kör på, det är ingen annan som har lyckas" "Mycket bra, ån måste rensas och vi måste få liv i den, det är ju livsnerven igenom vår by".

Vissa lantbrukare och markägare ville inte att den aktiva gruppen i föreningen skulle bli för stor. Vi skulle hålla den liten och tajt och sammansvetsad, annars fanns det risk att det hela rann ut i sanden.

Jag kände tvärtom efter alla mail, alla samtal och alla man träffat. Detta måste vi göra större. Vi måste ha en bredd. Vi måste göra oss hörda. Vi måste bygga upp en förening som sätter tryck framåt och som samlar så många medlemmar som möjligt.

Vi kände tidigt att vi måste jobba tillsammans med kommun och myndigheter för att komma framåt. Risken fanns att arbetet stannar av när man lägger över arbetet på någon annan så vi körde linjen att vi skulle vara den drivande kraften framåt och på så sätt sätta tryck på de olika aktörerna.

Med det upplägget fick vi framgång, nya medlemmar och fick med oss stora delar av det lokala näringslivet liksom olika hjälporganisationer och stiftelser. Föreningen skapade ett tryck och blev en maktfaktor.

Rubrik i Kristianstadsbladet "Vassklippning i Härnestads kanal "

Den första vassklippningen efter vi fått bort alla träd ifrån ån och hade fått den "farbar" var att samla in pengar och klippa vass. Det fick vi göra genom en entreprenör som bodde uppe i Småland, JS våtmarker. Lars kände honom lite sen tidigare, så vi ringde honom och han kom gladeligen ut och tittade på området.

Vi fick en offert som hamnade på 25 000 kr; och hur skulle vi få ihop detta?

Vi ringde runt, vi lade ut inlägg på den lokala Facebook-gruppen som vi har här i Åhus, "Nya Åhus med Omnejd". Det spred sig snabbt och det kändes som om vi hade satt igång något som många väntat på - att restaurera ån.

Det strömmade in så mycket pengar så att vi fick säga stopp. Vi skulle inte ta in mer än vi behöver. Vi ska göra detta så varje krona går till praktiska åtgärder, för folk gillar att det händer något.

Vi ville få ökad uppmärksamhet, få fler medlemmar, visa att vi är här för att göra skillnad och att vi gör det seriöst. Vi kontaktade Kristianstadsbladet som gjorde en helsida om vassklippningen som fick stort genomslag och vi fick tillfälle att berätta om vår nystartade förening.

Kampen mot byråkrati och felinformation

Det blev ringar på vattnet och då började även Biosfärkontoret lyssna. Efter att medborgarförslaget antogs och blev klubbat i kommunfullmäktige så hamnade ärendet hos just Biosfärkontoret.

Nu kunde vi flytta träden och vi hade markägarna med oss som vi fick bra kontakt med. Samtal och möten genomfördes med jämna mellanrum. En överenskommelse som gjordes med Biosfärkontoret var att träden inte fick blockera ån. Samtidigt har döda träd ett högt naturvärde så vi fick inte ta bort dem.

Vi föreslog att vi lägger träden på markbrinken bredvid, så sparar vi det döda trädet. Det gick Biosfärkontoret med på och den stora frågan om träden var löst.

Vi fick även ut representanter för Nedre Helgeåns Regleringsföretag av år 1936 (250 markägare utmed Helgeå), Biosfärkontoret och Länsstyrelsen. Vi fixade båt och fika så vi kunde visa vad vi gjort och vad vi ville.

När vi gled upp i Härnestads kanal "Graften" så tyckte de att det var mycket fint. De tyckte det gick jättebra att ta sig fram och Biosfären hängde snabbt på och vi fick beröm.

Det var normal vattennivå och det är det ofta på våren då vi åkte där. Men det kom kommentarer som - ja men när det är lågvatten kanske man inte kan åka här då.

Jo men det är ju under sommarhalvåret man vill åka här, sa vi ...ja det viftades bort. När det är grunt så växer det igen snabbt och tillgängligheten försämras avsevärt när det är så dåligt djup samt att det bara är fint sediment som ligger över botten. När man kör med båt så grumlas det upp varje gång, och detta med uppgrumlingen är en miljöaspekt som man ser på just som ett miljöproblem.

Vi uppfattade Biosfärkontorets uttalanden som att vi gick mot en samsyn, men efter detta gick det inte som vi velat. Istället så slog de bort rensningsbehovet. Vi påpekade att vi hade rensat upp för att sedan gå mot en hållbar rensning. För det är just hållbarheten som

måste till annars blir det törnrosasömn efter några år igen och vem vill då ta tag i detta komplexa område.

Det kändes bittert med allt jobb vi hade lagt ner. Där ser man myndigheternas ovilja att lyssna och lita på lokalborna.

Fler och fler intressenter, trycket ökar

Vi träffade Sparbanksstiftelsen 1826 på ett samrådsmöte med Samverkan Hanöbukten som vi hade träffat på Naturum (vattenriket.kristianstad.se/naturum/) vid en föreläsningdag. Jag lade mycket tid på att få en bättre bild av och kunskap om vattnet i vår närhet. Jag och Lars Schrevelius följde och deltog på några möten med Arkelstorpsviken - ett Leader - projekt - som också hade problem med fint sediment.

På Friluftsliv 2020 på Kommunhuset träffade vi Sparbanksstiftelsen. Det resulterade i att Sparbanksstiftelsen sponsrade med sammanlagt 60 000 kr varav 30 000 till vassklippning och 30 000 till materialkostnader.

År 2 klippte vi Graften för pengarna. Helgeåns Vänner och några markägare sköt till ytterligare pengar. Vi klippte ett längre område och klippte även upp en liten kanal ner mot Yngsjö. Lillrännan Yngsjö heter den och är populär för bl.a. kanot, kajak och mindre båtar.

Det är Länsstyrelsen som förvaltar det området och Naturvårdsförvaltaren Anders Hallengren är ansvarig. Där var det snabba puckar och mycket positiv feedback direkt och han ordnade dispens för drönarflygning så att vi kunde filma och dokumentera både före och efter vassklippningen av Lillrännan Yngsjö.

Efter vi klippt och filmat skickades filmerna till Länsstyrelsen och till Naturvårdsförvaltaren som tyckte att resultatet var bra och att det låg inom ramen för naturvård och deras förvaltningsplan.

Samverkan, en bred syn och hållbarhet är viktiga stolpar

Vår åtgärdsplan gjorde vi väldigt tidigt och eftersom vi såg de olika behoven kunde vi börja jobba konkret direkt. Vi visste vad vi skulle göra och pengar vi fick in gick till de olika insatserna. Med en öppenhet och en informativ sida som vår Facebookgrupp (helgeåns vänner) är, med över 1400 följare, så skapar vi intresse och engagemang som fortsätter att växa.

När föreningen började hjälpa markägarna med att ta bort träd öppnades många dörrar. De kände då att inte allt ansvar var deras och vi fick en helt annan dialog framåt. Det är viktigt att betona att vi i första hand uppmanar markägarna att ta nedfallna träd som blockerar ån, och i andra hand kommer föreningen ut i mån av tid och samordning.

De aktörer som jobbar med ekoturism kontaktade vi snabbt. De var viktiga att ha med. Det var allt ifrån Safaribåten, Åhus Marina i Åhus, C4 Kajak i Kristianstad, Kalles kanot, North Life Adventurs Kajak, Åhus Vandrarhem, Kristianstads Båtklubb, Swetset "SUP bräddor". Vi uppmanade de som verkar i och runt ån att lägga upp inlägg med bilder mm när de är ute och gör olika aktiviteter. På detta vis fick vi mer spridning på inläggen och intresset för Facebook-sidan ökade. Även aktörer som var lite skeptiska i början såg att många hade samlats under detta "paraply" och att alla hade nytta av det.

Det är viktigt att visa upp att vi går mot samma mål.

Vi bygger vidare

Den nya rastplatsen och grillplatsen blev färdigställd tack vare många olika företag och markägare som samverkade. Allt ifrån upplåtelse av mark till kranföretag som kom och hjälpte oss med grundarbetet och med hängbryggan som byggdes och kunde förankras väl. Med en bra grund har man mycket vunnit.

Markägaren Klaes Skoog som upplåtit marken var lite skeptisk i början; det måste bli bra och rejält sa han. Det blev det också. Jag med mina 20 år i byggbranschen och olika kontakter var byggledare och höll ihop byggprojektet.

Markägare mötte upp byggmaterialföretaget för att transportera ut byggmaterialet den sista biten till åbrinken. Det var bl.a. bevattningsmaskiner som stod i vägen under tiden vi byggde och det fick ringas mycket så allt klaffade. Det som vi kände var att det var en enorm längtan till en restaurering av ån. Det var många som uppskattade de olika insatserna som föreningen gjort. Inte minst allt arbete som var och är helt ideellt. Alla pengar föreningen har fått in går direkt till konkreta insatser och praktiskt arbete.

Efter att hängbryggan blev klar så kändes behovet att få ut fler på vattnet. Vi kontaktade markägaren som hade problem med kanotister på olämpliga platser för att eventuellt kunna ordna en iläggnings-/upptagningsplats uppe vid Härnestad.

Att öppna upp ån och göra den mer tillgänglig medför att olika intressenter blir oroliga för t.ex. buskörning och nedskräpning. Hela processen framåt har varit avvägningar mellan olika intressen och lösningar.

Då ökar trycket på samförstånd och respekt för alla de olika aktörerna som finns i området, de som jobbar med uthyrning - ekoturismen som det heter - och markägare samt att det ska ske på naturens villkor.

Vi bestämde vi oss att bygga en flytbrygga vid Härnestad vid "Pulkens naturreservat" samt en flytbrygga vid rastplatsen samt en vid Åhus Marina.

Detta gjorde att de som hyr ut kanoter och annat flytetyg kan marknadsföra och få sin verksamhet att funka på ett helt annat sätt. Vårt syfte och mål med det är: Att ge bättre förutsättningar till de som verkar i området och för naturskyddet.

Det leder till att intresset för föreningens arbete ökar såväl lokalt som bland turister utanför lokalsamhället. Medvetenheten ökar bland ortens medborgare att värna om det fina vi har, man kommer ut och ser hur vacker ån är och vilka möjligheter den ger. Så en vattenled skapades och gav fart åt friluftslivet.

3 nya flytbryggor byggdes med 2 landgångar som blev klara våren 2021 och vattenleden hade skapats.

Föreningen fick även vara med på Kommunens projekt "På vatten i vattenriket". Det var ett gammalt projekt som inte hade blivit av och som nu skulle återstartas. Kontakten som hade byggts upp med Biosfärkontoret och kommunledningen slog väl ut och gjorde att de nya rastplatserna Kavröbro och Franske udden vid Högskolan vid Araslövssjön kunde sjösättas.

Efter några möten på Biosfärkontoret och kontakt med alla berörda så var det ett uppslag i tidningen att 3 miljoner hade avsatts av kommunen till projektet. Helgeåns Vänner var inbjuden till öppnandet av Kavröbro som verkligen blev en lyckad insats. På tur står nu en ny brygga vid Pulken uppe vid Härnestad, där även Furuboda Folkhögskola varit med och

sagt sitt. De gjorde bl.a. ett tidningsreportage för att stötta föreningens arbete med att tillgängliggöra Helgeån mer.

Den kontakten och den långa medlemslistan var värd mycket i arbetet framåt. När kommunledningen och de styrande såg att vi hade en sån bred förankring så var allt mycket lättare att få igenom.

Det är trots allt skattepengar som ska fördelas. När det är många olika aktörer ifrån olika områden med samma intresse kan politiker och beslutsfattare prioritera lättare.

Tillbaka till Rensningen

Vi hade sammanställt önskvärda insatser och kommit fram till att rensning av ån var högst upp på prioriteringslistan. Vi insåg att analys, planering och tillstånd för rensningen tar tid, därför gjorde vi de andra åtgärderna först. Det var på så sätt vi orkade hålla ångan uppe genom att vi fick igenom små delmål som vi kunde jobba med praktiskt och det blev roligt.

Vem kunde tro att Biosfärkontorets motvilja - som vi uppfattade det - skulle visas när vi tryckte på och ville framåt med praktiska åtgärder. Samtal inleddes. Biosfärkontoret blev mer och mer distanserande. Ett möte tillsammans med kommunledningen och Biosfärkontoret strandade helt.

Biosfärkontoret undanhöll viktig information för oss. Allt för att vi skulle tröttna. Markägarna var oroliga att de skulle få betala och att vi skulle gräva fram någon för dem känslig information. Även bland naturintresserade fanns oro, inte minst fågelintresserade.

Vi stod mellan förtvivlan och hopp.

Efter mötet med kommunledningen stöttade de oss. De sa med bestämd röst att de nya riktlinjerna för kommunen skulle vara att kommunen närmade sig föreningslivet mer. Peter Johansson (M) och Anders Tell (S) fyllde på och sa att "nu kommer ni - Biosfärkontoret och Helgeåns Vänner - överens om djupet på sträckan så att vi kan gå vidare".

Även Pierre Månsson (L) var på plats och var mycket positiv till föreningens arbete.

Biosfärkontoret hade sparkat bakut efter mötet då föreningen hade skrivit en artikel i Kristianstadsbladet om turerna. Då försvann nästan kontakten både med kommunens tjänstemän och biosfärkontoret. De ville inte vara samarbetspartners längre.

Detta mynnade ut i att hela föreningens dialog med tjänstemännen på kommunen frös till is.

Vi fick samtal ifrån tjänstemännen om att inga negativa artiklar skulle skrivas. Kristianstad skulle marknadsföras som "vattenstaden".

Vi ville fram med rensningsanmälan och rensningen måste igenom.

Vi fick ta in både pensionerade personer ifrån Mark- och miljööverdomstolen, vattenkonsulter, vattenexperter och miljöjurister.

Den lokala förankringen var starkare än någonsin. Företag gick in och sponsrade bl.a. Absolut Company finansierade ett antal timmar med en miljöjurist. Genom en lantbrukare och markägare kunde vi utnyttja LRF och deras vattenkonsulter eftersom lantbrukarna är medlemmar i LRF.

Vattendomen som inte fanns

Vi hade fått veta att en vattendom skulle finnas men ingen visste säkert. Företaget Naturvårdsingögörerna kunde med ett speciellt program få fram att det finns en vattendom. Vi fick ett nummer och förteckning på domen. Den skulle enligt uppgift ligga hos Länsstyrelsen. Jag och Bertil Lindgren satte fokus på Vattendomen av Söderbygdens Vattendomstol från juli 1936 på över 3000 sidor.

Vattendomen diskuterades bl.a. en gång på Biosfärkontoret.

- Var har ni hittat den, sa de.
- Jo den finns på Länsstyrelsens arkiv, sa vi.
- Den var för gammal sa någon.
- En annan sa att profilen inte finns och att djupet aldrig har kunnat fastställas på den sträckan.

Vi upplevde ett enormt motstånd. Här ligger en hund begravnen.

Med våra nya kontakter, det stora nätverket, alla medlemmar, Facebook-grupp, sponsorer, företag bakom oss kämpade vi på.

Ett stöd ifrån Lions på 25 000 kr gjorde att vi kunde köpa annonsplats i tidningen Vi syns i Åhus (innan tidningen blev vår sponsor). Då kunde vi få plats att skriva och synas och bygga upp en hemsida och få struktur på föreningen.

Under tiden hade det blivit turbulens i styrelsen. Många hoppade av då de tyckte att trycket blev för stort, det var inte kul och den juridiska biten var svår.

Men jag och Bertil tyckte att det var viktig en kamp mot allt och alla.

Nu vill vi få rätt på denna "jäkla" å som gång på gång har växt igen.

Många mail, många samtal blev det till Bertil, medlemmar i föreningen och andra kontakter.

Anders Björklund, LC Åhus, var väldigt engagerad. Han sa: "Lova mig en sak. Släpp det aldrig. Jag och många vill att ni får rätt på det."

Bertil hade hittat profilen och djupet genom fixpunkterna i vattendomen. Det som vissa hävdade inte skulle finnas.

Ett examensarbete i ekologi vid limnologiska avdelningen, ekologiska institutionen, Lunds universitet, på uppdrag av Kristianstads kommun hade kartlagt hela Åhusrännen och vilka åtgärder som behövdes. De hade inte heller funnit fixpunkter eller profil.

Det var som att läsa en thriller i en bok, hur kunde det vara så här, frågorna var många.

Ett avgörande möte

Kommunledningen framförde, att man inte kan stötta enbart för att man tycker det är ett bra projekt; man måste ha fakta. Framför allt med tanke på situationen som hade uppstått mellan Kommunledningen och Biosfärkontoret. Nu stod det mellan fakta eller påståenden. "Biosfärkontoret är kommunens experter och förvaltar området. Dem kör vi inte över."

Med experters hjälp kunde vi utforma sakliga, juridiska och korrekta brev till kommunledningen så att de fick fullständig information.

Kommunledningen uttryckte "En ideell förening som Helgeåns Vänner och allt ni gjort ska stödjas, annars undergräver man föreningsidén."

I Rensningsanmälan som vi hade lämnat in - godkänd av Regleringsföretaget - uppkom frågan om vem som är verksamhetsutövare.

Kommunledningen bjöds in till ett kommande styrelsemöte och deras fråga var

- Vad är det ni behöver hjälp med?
- Vi måste ha hjälp med det juridiska och vem som ska vara verksamhetsutövare.

Nu var tiden mogen och kommunledningen kände att nu kunde man agera.

Kommunen tar på sig ansvaret som verksamhetsutövare.

En åtgärdsplan ska upprättas och utformas av föreningen tillsammans med kommunen för att åstadkomma en hållbarhet.